

Gömöri György új kötetének címadó versében, a *Rózsalovaglás*ban a lírai én a rövid életű Békássy Ferenc szerepébe helyezkedik,¹ aki – az előző századforduló utáni években még Magyarországon szerzett angolos műveltségét bővítendő – a Bedales

School, majd a King's College diákjaként tanult Angliában, hogy aztán 1915-ben, szülőhazája nevében „hazatérve” Bukovinában életét veszítse a monarchia huszáraként.

Makai Máté 53

AZ ALMAFA ÁRNYÉKA

Gömöri György: *Rózsalovaglás*

A vers címe részben arra

utal, hogy Békássy állítólag rózsákat tűzött lova fejére, amit a családi címerben is szereplő rózsák indokolnak,² másrészt a szerző összemossa mindezt a Richard Strauss-féle rózsalovag-történettel, mely részben a vers jelentésbeli gazdagodását szolgálja, ugyanakkor finoman kontextualizálja a háttérben bujkáló szerző személyes élettörténetét is. Az Angliában élő, de hazája hívó szavára „válaszoló” tudós magyar férfi, azaz Békássy a szerző alteregója lehet, avagy Gömöri a külföldön élő, de tekintetüket Magyarországra szegező értelmiségi alkotók hagyományához kíván csatlakozni. (Nem véletlenül ajánl verset többek között Sulyok Vincének, Pauk Györgynek, Faludy Györgynek.) Ugyanakkor a *Rózsalovaglás* című vers Strauss és Hugo von Hofmannsthal közös művének főhősére, Octavianra is utal, aki a történet szerint egy cseléd lány ruháját felöltve igyekszik elkerülni, hogy lebukjon Orchs báró előtt, amint annak unokahúgával, Wardenberg herceg nejével folytat titkos viszonyt. A történetben a felkért rózsalovag végül Octavian lesz, akinek szerepe az volna, hogy a szokásnak megfelelően egyfajta küldöttként, tehát „rózsalovagként” érkezve megelőlegezze Orchs báró lánykérését. Az összetett versszöveg óvatos utalásrendszert működtet, Békássy személyének a rózsalovag történetével való egybejátszása tág jelentésmezőt nyit meg, melyben aztán olyan merész értelmezésnek is helyt adhat az olvasó, miszerint – az esetleges alteregó szerep mellett – talán Békássy lehetne a hazája lábai elé boruló Gömöri hírhozó rózsalovagja – kifejezve így szülőföldje iránti nem szűnő szeretetét. Bár aligha volna állítható, hogy a magyarságról mint életérzésről szóló szövegei az udvarlás hangnemében íródtak volna – Gömöri hazájához úgy tér meg verseiben, mint az Ady-féle héja-nász hústépő szerelmesei egymáshoz. E hármasság jellemzi Gömöri György verseskötetét, de egész életművét is: a külföldön leélt élet, az örök hazaszeretet és az ebből fakadó identitásvesztés- és keresés, a folyamatos „szerepvállalás”. Ennek kapcsán idézhető egy korábbi verse, az *Ódaszerűség Angliához*, melyben így fogalmazza meg tömören az Angliában élő magyar életérzését: „idegen vagyok,

/ s létem más-állapot”.³ Úgy tűnik ugyanakkor, hogy mindennek kifejeződése az életműben gyakran ismétlődő szerepversek műfajában érik el legeredetibb formájukat.

Ennek megfelelően kiemelkedik a kötet négy ciklusa közül a
54 *Tavaszi Firenzében*, illetve a *Magyarok Deventerben*, melyekben az említett szerepversek mellett olyan nyílt témaválasztású szövegek, útleírások vagy régebbi korokból származó, azaz 17-19. századi beszámolókra építő versek is olvashatók, melyek mögött vélhetően ugyanaz a poétikai magatartás bújjik meg, mint a szerepversek esetében. A *Magyarok Deventerben* első szövege, az *Arany János elgondolkodik a szerzőnek és karaktereinek az elválaszthatatlanságáról, a szereplők és szerepek szerzői eredetéről* tanúskodik: „Minden hősőmben én is benne voltam, / s ki mondja meg, hogy mennyi az »Arany« / Bolond Istókban, csalódott Toldiban” – írja, majd a szöveg végén az elmélkedő Arany megemlíti, hogy az általa fordított Shakespeare-szövegek szintúgy hordozzák a szerző létének jegyeit: „hasonlón zengi e titokzatos ánglus / világ-nagy géniuszát számtalan szerep”. A szerepeiben inkarnálódó szerző talán nem is csak drámai műfajokkal dolgozó alkotókat jelent, hanem mindenkit, aki ír, és talán különös kontúrt kap mindez egy olyan író esetében, akinek kedvelt önkifejezési formája egyfajta szereplíra, és akiről tudható, hogy idegen országban él. A korrajzokra és beszámolókra építő szövegek közül, melyek az említett szereplíra-poétikát viszik tovább, több olyan is olvasható Gömörinél, melyek szinte csak rövid feljegyzéseként működnek, címük pedig egyszerű tartalmi megjelölés. Ilyenek például a *Velenicei farsang 1658-ban*, az *Egy erdélyi gróf a 18. századból (1744)*, vagy az *Egy protestáns magyar naplójából (1694)*, de számos hasonló című és témaválasztású szöveg volna még idézhető. Utóbbi is a jegyzetelés, a lajstromozás praxisáig lecsupaszított szöveg: „Itt a templomban sok jeles látnivaló van. / Először is Mózes / kősziklája, amiből hajdan vizet fakasztott / item, a kő amelyen Keresztelő Szent János fejét vették / item, nyolc oszlop a házból, ahol pilátus lakott / item, az a kő amelyen Jézus feküdt amikor / az irgalmas szamaritánussal beszélt”. A puritánuságot jelen vers esetében a kiemelt tárgyak jelentősége ellensúlyozza, mégis felmerülhet a kérdés, hogy mi indokolja a Gömöri-féle szerepvers és a tudósító forma ilyenfajta radikalitását? A *Vásár Párizs városában (Egy Rákóczi-korabeli magyar naplójából)* hasonlóan felsoroló jellegű, melyben a napló szerzője a vásárban látott furcsaságokat veszi számba. „Csuda dolgokat láttam” – írja, s míg eleinte keresi a megfelelő szó-kincset a kifejezésre: „egy görögöt aki az égő szenet / úgy nyeldeste mint mások a levest”, a végén már csak felsorol: „2 tigris / 3 medve / 4 majom”. Az *Egy Robert Capa-fényképre* című vers pedig egy képleírás, melyet az említett szövegek mellé állítva az a benyomásunk támadhat, hogy Gömöri valójában – maga is történész lévén – a tárgyak, műalkotások, személyek, helyek

történetére, nem pedig valamiféle lényegére, absztrakt fogalmiságok útján való megfejtésére helyezné a hangsúlyt. Ezek a versek rövid szüzsék, s nem retorikai bravúrral ejtik ámulatba az olvasót, hanem azzal, hogy szűkszavúságukban válnak kerek művekké – ha ez önmagában nem retorikai bravúr. *A Bélibaste, avagy az utolsó katár* is egy történelemben periférikus 55 személyt és hitközösségét örökít meg, mely egy rettentően sűrű, szinte gyémántkeménységű szövegben fogja össze Bélibaste-nak a történetét; olyan prózaversben, melyet olvasva szinte érzi az olvasó, hogy a kifejezés, a kibontás kevés neki. A nyelvet a „forma” magába szívja egészen a maximális sűrűségig, amibe a rövid történet még éppen hogy belefér, de mégis kerek és egységes; olyan versbeszédet működtet, ami az ehhez hasonló Gömöri-verseket az életmű legjobb alkotásaivá avatja. Ezek a szövegek semmivel nem mondanak többet, mint amennyit tudni érdemes – talán, hogy a szerző odébb állhasson és hírt adhasson még másról is. Ez a poétika azonban csak az egyik oldala a Gömöri-lírának.

Gömöri verseiben a legaktuálisabb eseményeket is témává teszi, úgymint a globális felmelegedést és „katasztrófával terhes napjaink” intő jeleit (*Hírek és sorsok*), melyek ábrázolását egy pesszimista hatásesztétikának rendeli alá a *London 2056* című szövegben: „Ebben a jövőképben egyedül az vigasztal, / hogy már unokánk is túl lesz a negyvenen, / így neki is voltak élhető évei, / mert ami ezután jön, az maga a pokol.” *A Körkép? Kórkép!* című szöveg pedig egészen hűséges összefoglalóját adja a tágabban értelmezett kortárs hazai és világpolitikának: „Mit csinál a pannon puma? / Nyávog csak, nem dübörög. / Vadul rázzák a ketrec rácsát / a rendbe szedett görögök.” Gömöri olvasóinak nem ismeretlenek a hasonló témájú szövegek, melyek tulajdonképpen egy globális fürkésző tekintet jóvoltából születhettek, egy olyan megfigyelő gondolataiként, aki a világban sokfelé szakadva, a különbségeket észlelve képes minél inkább szemmel követni és megragadni az *egészet* – legalábbis kísérletet téve rá. Mindez gyakori moralizálással karöltve jelentkezik, mely esetenként zavarba hozhatja az olvasót, ám az etikai töltöttség szerves része az életműnek, így érdemes felmérni, hogy működhet-e esztétikai kategóriaként, vagy pusztán az irodalom „külpolitikája” felé kacsintgató, tanító szándék áll-e mögötte? Bizonyos szövegeket olvasva azonban sokkal inkább dekódolható ez a hangvétel aggodalomként; a globális jövő kapcsán érzett nyugtalanságként, mint például a *Furcsa idő* című versben: „Megőrült volna minden földi évszak? / Jégkorszak jön, vagy felforrósodás? / Szikessedés, vagy minden napra jégcsap?” Vagy a fiatalságért, mint az *Egy hajdani lázadó újra lázad* című írásban: „Ha lázadok ma / azért teszem, mert elborzadva látom: / kerge eszmék hogyan tenyésznek friss fejekben”. Vagy a magyarságért *A mélymagyar* című költeményben, melyben a címadó

mélymagyarnak „jövője nincs, csak múlt-sajgása van”. Mindenesetre az erkölcsi, etikai hangsúlyokat a *Bethlen Gábor levele lovaskatonáihoz* szövegében sikerült legjobb formába öntenie. Bethlen rápirít katonáira, amiért azok rabolnak, zsoldemelést kérnek, kegyetlenül feldúlják és kihasználják a megjárt falvakat, a vers tételmondata ugyanakkor áttételesen kortárs imperatívuszként is működik: „Nyomorult, pusztuló hazánkat / nem szolgáljátok fizetetlen?” A vers amiatt szerencsés, mert sikerült a morális hangnemet egy történelmi példába sűrítene, így elkerüli azt a fajta a didaxist, mely az olvasók egy részét (főleg a fiatalabbakat) messzire száműzheti az irodalomtól.

Ugyan állítható, hogy Gömöri szövegeinek értelmezését megkönnyíti az életút eseményeinek ismerete, és a verseit sűrűn átszövő, ismétlődő életrajzi szálak, mégis képes meglepő kifejezésmódokkal élni. A *Két fügefafa* egy badacsonyi és egy cambridge-i fa mentén fejt ki élete allegóriáját, a magyarországi lét lehetetlenségét és a szerencsés nyugatra sodródást. Míg előbbi „meglehet, lefagy egy szálig, hogy aztán / újra rügyezzen, be sose érjen”, addig a másik jobb körülmények között terebélyesedik: „Szerencsés a fa, amelyik enyhe éghajlat / alatt virágozhat”. Ebben egyértelműen kifejeződik az életműre, s ennyiben a kötetre is olyannyira jellemző kettős érzület, a hazáért érzett aggodalom, ugyanakkor nyugati élet emberségesebb körülményeinek beismerése. A *Történelmi dilemmában* szinte napra pontos aktualitással merül fel a kelethez vagy nyugathoz tartozás kérdése, hogy a „sámándobok dübögése” lesz-e az erősebb, vagy az ezeréves asszimilációs szándék? Ugyanott olvasható Gömöri világos állásfoglalása a kérdésről: „tovább kell haladni nyugatra nyugatra / ha nem akarjuk megint a nyakunkba venni / egy keleti birodalom súlyos vas-igáját”. Mindez ugyanakkor nem izlésbeli választás ügye Gömörinél, mert már a cím implicite utal az országot több ízben elsópró keleti áradatokra, a tatárjárásra, a török és a szovjet megszállásra. Mintha a szerző abbéli fájdalomát fejezné ki, hogy az elvek és nemzeti érzések mentén csoportosuló népi összetartást felváltja a kortárs anyagi erők világszervező politikája, melyben egy magyar semmiképp nem találhatja meg a helyét, hacsak nem menekül nyugatra, és mintha szeretett hazája népét hívná magához, nem pedig maga szeretne megtérni közéjük. A feloldhatatlanság azonban örök, ahogy a *Kövecses* című vers szép anekdotikusságában is kifejezi ezt. Az ismert brit utazó és útirajzszerző, Leigh Fermor kövecsesi látogatása során idilli környezetbe téved, Schey Tibor báró „túlművelt” aurájába és birtokára, ahol olyan kellemes időt töltött el, melyet képtelen elfelejteni, akárcsak a háború alatt menekülésre kényszerülő Schey: „A báró pedig az Anschluss után Svájcba költözött, / de még elég sokáig álmodott idilli Kövecsesről.” A Gömöri költészetének sajátosságaként ismert szereplőre ismét az életrajziséget játssza az olvasó kezére, de nehezen volna állítható, hogy ez a

könnyebbség a versolvasás kárára menne – a pehelykönnyű grammatika, a gördülékeny olvashatóság nem jelent súlytalanságot.

Az állandó identitás- és hazakeresés állapotát, mely nem kizárólag egy emigráns tapasztalataival korrelálhat, az emberiségben való csalódottságot, „az államilag szentesített rablógyilkosok / korát” (Egy antológia szerkesztése közben) a kortárs közhangulatból emeli ki Gömöri György költészete, melynek talán nem a társadalmi kontextus adja igazi karakterét, hanem – a *Rózsalovaglást* olvasva legalábbis mindenképp – azok a szövegek, melyek mások személyiségén keresztül közvetítik egy identitás magvának kifejeződését. De legeslegfőképp azt a kérdést, hogy hol a helye a magyarnak a világban – ma? Mégis megfogalmazható az a sommás vélemény, hogy bármilyen formához nyúl is Gömöri György, – akárcsak számos szerző, aki az életét egy meghatározó esemény (jelen esetben az emigráció) árnyékában éli –, ugyanazt a szöveget írja: „Ha vallanom kell, hová tartozom, / elmondom: abból adtam, amit hoztam. / Az almafát meg nem tagadhatom.”⁴ (*Pannonia Könyvek, Pécs 2014*)

Új Forrás 2015/2 – Makai Máté: Az almafa árnyéka
Gömöri György: Rózsalovaglás

¹ Ezt már megtette korábban is, a *B.F. huszárönkéntes levele Angliába 1915 májusában* című versben.

² <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-1400/gomori-gyorgy-versei-bevezetoje>

³ Gömöri György, *Őszi magánbeszéd. Versek 1954-1996*, Framo Publishing, Chicago, M-Szivárvány Alapítvány, Budapest, 1997, 240.

⁴ Gömöri György, *Őszi magánbeszéd. Versek 1954-1996*, 189.

